

Milena Marinova

(Bulgaria, Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum,
Bulgarian Academy of Sciences)

The Baga-Tur Proto-Bulgarian Survival School: between Artistic Re-creation of the Past and Historical Authenticity Claims

Abstract: The paper deals with one of the topical, yet poorly researched phenomena in contemporary Bulgaria – history reenactment teams. The study is focused upon a specific organization, namely the Baga-Tur Proto-Bulgarian Survival School, which is one of the earliest schools of its kind to have been established in the country.

The study aims at outlining the various shades of the messages made through the school's activities and related to the reconstruction of the past and the construction of the future.

Keywords: Baga-Tur Proto-Bulgarian Survival School, reenactment teams, reconstruction of the past, construction of the future

Милена Маринова

(България, Институт за етнология и фолклористика с етнографски музей – БАН)

Прабългарската школа за оцеляване Бага-Тур – между художественото пресъздаване на миналото и претенциите за историческа достоверност

Статията е посветена на едно от актуалните явления в съвременността в България – клубовете за исторически възстановки. Фокусът на изследването е върху конкретна организация – прабългарската школа за оцеляване Бага-Тур, създадена в гр. Стара Загора през 2000 г. (Маздрашка-Михова 2015) и е сред първите основани в страната. Цел на проучването е да се открият различните нюанси на посланията, произлизащи от дейността на школата, които се отнасят както до реконструирането на миналото, така и до конструирането на бъдещето.

Създаването на Бага-Тур е свързано до голяма степен с процесите на преосмисляне на българската идентичност в десетилетията след 1989 г. В предишни периоди теориите за етногенезиса на българите извеждат на преден план един или друг от „трите градивни елемента“ на нацията – траки, славяни и прабългари (Илиев 1998). До средата на ХХ в. в българската историография се обосновава основната роля на прабългарите при създаването на българската държава и народност (вж. напр. Златарски 1994, Мутафчиев 1992). Включването на България в орбитата на СССР след

Милена Маринова

9 септември 1945 г. води до промяна на концепциите за „водещия елемент” и като такъв се определят славяните, а от 70-те години на XX в., и траките. След политическите промени от 1989 г. отново, както и в междувоенния период, се акцентира на водещата роля на прабългарите, вече наричани и „древни българи” (Нягулов 2010: 425).

Важна част от идеологията на Бага-Тур, освен репрезентирането и популяризирането на бойните умения и бита на прабългарите, е представянето на тяхната религия, което се осъществява и чрез създаването и утвърждаването на неоезически култове. Антропологичната наука определя неоезичеството като част от новите религиозни движения. То има общи черти с ню ейдж, но се различава от него с антиглобализационната си насоченост (Dimitrova 2007: 171). Неоезичниците издигат природата в култ, като се опитват да възстановят сакралната си връзка с нея. В Източна Европа явлението е следствие от установяването на религиозните свободи след политическите промени през 90-те години на XX век (Троева 2018: 204). В страните от бившия СССР то се асоциира с дясна идеология и етнически национализъм, като изследователите му посочват, че представлява и вид реакция на външни културни влияния (Троева 2018: 204). В много от страните от Източна Европа промените на идейното и религиозното осмисляне имат общи характеристики, но се наблюдават и съществени разлики. Така например в Русия и в някои от бившите съветски републики, славянският елемент е основополагащ за последователите на неоезичеството, но не е така в България (Dimitrova 2007: 172), където те извеждат на преден план прабългарите и/или траките (Троева 2018: 204).

Дейността на школата привлича вниманието на изследователите, които я определят като субкултурно образование с националистически облик (Дичев 2010), като част от новите интерактивни културни индустрии (Петрова 2013), като „прабългарското фентъзи” (Бакърджиева 2017). Разгледани са антиевропейската реторика и облик на организацията, както и функционирането ѝ като семеен бизнес с патриархална структура (Сантулова б. д. а; Сантулова б. д. б). Обект на проучване са и мистичните и неоезическите елементи, които са част от концепцията на Бага-тур (Гончарова б. д.), а също и преориентирането на школата към тракийска тематика (Троева 2018; Страхилев 2017; Троева 2015), когато различни фактори го изискват. Представено е и участието на организацията в исторически възстановки в страната и чужбина (Маздрашка-Михова 2015).

Разработката се основава на научна литература, интернет източници, включено и невключено наблюдение, фото и фоно документиране на изследваните явления и неформални разговори с участници в организацията и посетители на различни нейни изяви.

Според създателя на школата Райчо Гънчев, тя е сформирана с цел да бъде алтернатива на организациите с „небългарски характер” от типа на скаутите и клубовете за източни бойни изкуства, като създаде младежко движение, изградено на базата на „древната ценностна система на прабългарите за обучение и възпитание, както е било преди повече от 1500 години”¹. Обучението в организацията включва изграждане на умения за оцеляване сред природата, система за физическо и психическо укрепване, овладяване на бойни умения без оръжие, както и използване на оръжия,

¹ <http://paper.standartnews.com/archive/2005/08/13/supplement/s4525_6.htm> (23 Март 2018 г.)

определяни като традиционни за прабългарите – лък, сабя, бич, щит и пр. Изучава се и езда. Участниците в школата имат химн, клетва и кодекс на честта, които, според Райчо Гънчев, са създадени на основата на исторически документи за прабългарите. Кодексът е написан на глаголица, а химнът е по „древни песенни мотиви”² Клубът има и боен химн, както и специален поздрав („Ръй Шаб Кана Сюбиги Чит Азь”), с който започват и завършват заниманията на участниците в организацията. Той също е представен от основателите на Бага-Тур за „автентичен”³.

На 17 октомври 2015 г. в зоопарка в Стара Загора е открит Аул на школата⁴. Събитието е и част от предизборната кампания на по-малкия син на Райчо Гънчев – Явор – кандидат за общински съветник в града, впоследствие избран. На откриването присъстват представители на местната власт, преподаватели от Тракийския университет в града, чиито възпитаници са семейство Гънчеви и много жители на Стара Загора. Проявата е обявена както в социалните мрежи, така и на плакати, разлепени на различни места в града. На обособен щанд в началото на обекта се предлагат тениски с емблемата на школата, амулети с прабългарски или тракийски символи и пр. Събират се и дарения за доизграждането и поддържането на аула. В центъра на обекта е разположен манеж, на който се провежда обучението по езда, а около него са изградени тренировъчни пространства за стрелба с лък и пр. На големи пана са изписани химнът, клетвата, кодексът на честта и поздравът на клуба, изобразени са предводителят на хуните Атила, както и българските ханове и царе. Обособен е и кът, представляващ прабългарско капище.

Клубът представя спектакъл, в който се демонстрират „достоянията на нашите предци – траки, славяни, прабългари”⁵ В него се акцентира на военните им умения, вярванията и обичаите. Към организацията е сформирана и група за древни/автентични танци и обичаи Пагане, която изпълнява и „самодивски” танци. Школата гостува със спектакъла си на различни събори и фестивали в страната. Част от членовете на Бага-Тур участват в редица филмови продукции с историческа тематика от последните години. Организацията изпълнява и редица тематични възстановки в Стара Загора, една от които културно-историческата атракция „Тервел в областта Загоре”, която се провежда на античния форум в града през 2014 г. Школата активно участва и в прояви, свързани с отбелязването на събития от официалния празничен календар. Тя е сред организаторите⁶ на факелно шествие, което се провежда от 2010 г., на 3 март в Стара Загора по случай националния празник на страната⁷. Представителите на Бага-тур на коне, облечени в „прабългарски” дрехи и носещи знамена с конска опашка⁸ са начело на шествието, което се провежда от 2015 г. на 3 март до паметника „Бранителите на Стара Загора”⁹.

Сред международните изяви, на които присъства организацията е съборът Курултай¹⁰, който се провежда край гр. Бугац, Р. Унгария. Той се провежда ежегодно от

² Пак там

³ Пак там

⁴ <<https://www.youtube.com/watch?v=HiHrQKraoUI&t=845s>> (20 Март 2018 г.)

⁵ Текст на листовка рекламираща дейността на Бага-тур, която ми предоставиха след запитване от моя страна дали се игнорира славянският елемент при представянето на предците на днешните българи

⁶ Другите организатори са Сдружение „Вярност” и Националният фенклуб „Берое”.

⁷ <<https://www.bnr.bg/starazagora/post/100803109>> (31 Март 2018 г.)

⁸ <<http://www.viapontika.com/index.php?page=article&article=25782>> (19 Януари 2018 г.)

⁹ Известен и като мемориален комплекс „Самарско знаме”.

¹⁰ Съборът Курултай обединява участници от Туба, Алтай, Якутия, бившите съветски републики Казахстан, Таджикистан, Башкирия, както и от Европа – Германия, Франция,

2009 г.¹¹ и участниците в него са между 3 000 и 4 000 от около 30 държави в Азия и Европа, които в миналото са били част от военно-племенния съюз на предводителя на хуните Атила. Програмата на Курултай включва турнири по езда, стрелба с лък, демонстрации с хищни птици и кучета, както и представяне на практики, свързани с шаманизма и тангризма, които не се определят от организаторите като догматични и религиозни. Въпреки това, според основателя на Бага-Тур, много от шаманите на Курултай са истински и са от държави, в които шаманизмът и тангризмът са официално признати като Тува, Якутия, Алтайската република и пр., където шаманите имат право да са лечители. Отново според Райчо Гънчев в настоящето много хора от европейските общества също се „обръщат“ към тангризма и е възможно той да се превърне в обединително духовно учение за преодоляване на противоречията между християнската и мюсюлманската религии.¹²

За ролята и мястото на неоезичеството в идеологията на школата говори и фактът, че на събора в Курултай през 2016 г. един от членовете на Бага-Тур сключва брак като церемонията се провежда от най-известния местен шаман в специално украсена юрта. За събитието младоженецът разказва: „Венча ме шаман-колобър, главният колобър на цялото събитие на Курултай ... Идеята е добре обмислена – дълги години ходя, посещавам прабългарската година на Мадара, Еньовден, деня на равноденствията, живея в една симбиоза с природните закони, с етиката и законите на нашите предци ... За мен ходенето на Курултай е равнозначно на това, един християнин да посети Божи гроб, или един мюсюлманин да посети Мека ... ”¹³.

Наред с проявленията на неоезичеството с прабългарски характер клубът участва и в прояви препращащи към тракийската митология и религия. През 2008 г. представители на организацията освещават при изгрев слънце меча Бага-Тур на „мегалита“ до Бузовград, край Казанлък, а по-късно повтарят ритуала и на шест други „свещени“ места, едно от които пещерата Утробата (Троева, 2018, 209). Край пещерата, намираща се до с. Ненково в близост до гр. Кърджали, при откриването на екопътека, те представят и умения за езда, както и ритуални битки между тракийски воители (Троева 2015, 223). В аула на Бага-Тур се изучават тракийски бойни умения без оръжие, на пана са представени различни категории тракийски воители, а под формата на спектакъл се пресъздава и култ към тракийския бог Залмоксис. През 2016 г. в етнографския комплекс Дамасена, край с. Скобелево, Старозагорско е открита скулптура на Царицата

Австрия, Румъния, Сърбия, България. Инициатор и организатор на събитието е Андраш Биро – учен, антрополог, изследовател, историк, полиглот.

<<http://www.nbp.bg/nbp/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%86%D0%B8-%D1%81%D0%B5-%D1%81%D1%80%D0%B5%D1%89%D0%B0%D1%82-%D1%81-%D1%88%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8/>> (23 Март 2018 г.)

¹¹ <<http://www.360mag.bg/posts/26633>> (23 Март 2018 г.)

¹² <<http://www.nbp.bg/nbp/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%86%D0%B8-%D1%81%D0%B5-%D1%81%D1%80%D0%B5%D1%89%D0%B0%D1%82-%D1%81-%D1%88%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8/>> (23 Март 2018 г.)

¹³ <<http://bnr.bg/starazagora/post/100728833/bagaturi-proslaviha-bulgaria-na-mejdunaroden-sabor-v-ungaria>> (23 Март 2018 г.)

на розите,¹⁴ която наподобява изображението на жената, седяща на трон от сцената в казанлъшката гробница. На откриването членовете на клуба участват със спектакъл, преобразени като траки.

Школата може да бъде възприемана и като част от новите интерактивни културни индустрии, тъй като дейностите ѝ са ориентирани към интереса и участието на потребителите. Разгледана в този аспект, според някои изследователи, групата не претендира за автентичност, а се акцентира основно на забавлението, което се остойносттава допълнено с националистически патос (Петрова 2013).

Устройственият тип на организацията, се определя от Явор Гънчев като полувоенна¹⁵. Начинът, по който протичат заниманията на децата и младежите в школата действително прави впечатление на страничните наблюдатели с военния си характер. През м. юли 2015 г. в гр. Божурище се провеждаха тренировки на ученици от член на групата, които бяха възприети от други ученици, неучастващи в заниманията, като уроци по военно обучение, тъй като включваха маршируване съпроводено с изпълнение на химна на организацията, строева подготовка, наказания при закъснения за заниманията и пр.

Друга част от концепцията на клуба е да съхранява и предава на младите поколения българските традиции. За тази цел школата участва в провеждането или организира някои празници свързани по-тясно с идеите на Бага-Тур като Тодоровден, заради почитането на конете от прабългарите и на Благовещение заради своеобразното издигане в култ на самодивите от членовете на клуба, към който функционира група изпълняваща и „самодивски танци”. На Тодоровден всяка година членовете на школата участват в надбягвания с коне и в спектакъл на конна база „Кольо Ганчев” в Стара Загора¹⁶. На Благовещение (25. 03.) празникът провеждан в аула на Бага-Тур завършва със „самодивско хоро” защото според „прабългарските традиции” на този ден се събуждат самодивите (Бакърджиева 2017). Друг празник, който се организира с участието на школата и на танцова формация „Настроение“ е Водици – изпълняван на Йордановден (06.01) в гр. Мъглиж за първи път през 2018 г. Целта на ритуала, е да пробуди пазителката на живота – водата и целебната ѝ сила. На празника в „Онгъла на багатурите”, според рекламните обявления са поканени всички „радители за възраждане на българския дух и пазители на народната вяра”. За посещение на събитието се заплаща такса, която е наполовина за зрителите облечени в „старовремско облекло”. Създателите на сценария на празника си поставят за цел да обосноват „дълбоките” му „прабългарски” корени.

¹⁴ <<https://www.youtube.com/watch?v=V75MRSyT0II>> (23 Март 2018 г.) В комплекса от м. май 2014 г. се намира и паметник на героя на Алеко Константинов Бай Ганьо седнал на пейка с дисаги и бронеца в ръка.

На стената зад него са изписани цитати от произведения на А. Константинов като: „Опознай родината си , за да я обикнеш”, „Имал си бол пари – платил си”, „Пази Боже сяпю да прогледа”, „И едните, и другите са маскири, ама какво да сториш”

<<http://starozagorskinovini.com/news/index.php/lubopitno1/2848-bronzov-geroi-na-aleko-sreshta-gosti-na-rozovarna>> (23 Март 2018 г.) През м. февруари 2016 г. там е открит паметник в цял ръст и на писателя Алеко Константинов.<<http://www.zakazanlak.bg/kultura-9/aleko-v-cyal-rst-namigva-na-geroya-si-bai-gano-ot-dnes-v-damascena-2169>> (23 Март 2018 г.) Паметникът на писателя в гр. София е открит през м. май същата година.

¹⁵ <<https://www.facebook.com/bagatur.bg/videos/vb.137059719655016/183099181705177/?type=2&theater>> (25 Март 2018 г.)

¹⁶ <<http://bnr.bg/starazagora/post/100434663/konni-nadbyagvaniya-v-stara-zagora-po-sluchai-todorovden>> (31 Март 2018 г.) <<http://www.forum.bg-nacionalisti.org/index.php?topic=1513.15>> (31 Март 2018 г.)

Дейността на организацията се вписва в набиращата все по-голяма популярност празничност от нов тип, в която важно място заемат и самодейци интересувачи се от различни минали исторически периоди. Част от т. нар. групи за възстановки са с конкретен профил и са обвързани с определена историческа епоха, но някои от тях като Бага-Тур проявяват гъвкавост и се преориентират като се превъплъщават и в траки, и в хайдуги, които са част от историческия им наратив. Промяната на идентичността им е във връзка и с търсенето на техните умения от страна на предприемачи и филмови продуценти. Дейността на школата е свързана и с организирането на прояви с изразен националистически характер като факелните шествия на националния празник на страната – 3 март, които имат все повече последователи. Идеята платформа на Бага-Тур¹⁷ е ориентирана към реконструиране на миналото, представянето му в атрактивен вид пред младите поколения и конструирането на идентичност основана на въобразени до голяма степен прабългарски и тракийски традиции, които трябва да се съхранят в настоящето и да се предават в бъдещето. В представянето на дейностите на клуба пред външни лица личи противоречие, което се колебае между художественото представяне на миналото и претенциите за историческа достоверност в зависимост от профила на различните събеседници и публика.

ЛИТЕРАТУРА:

- Бакърджиева 2017: *Бакърджиева, Ф.* Прабългарското фентъзи. – Семинар_BG. <https://www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy14/item/475-prabalgarski-fentazi.html> (18 Март 2018 г.).
- Гончарова б. д.: *Гончарова, Г.* Тангра национализмът: новите интернет религии. – В: Предизвикателствата на национализмите. Академична лига за Югоизточна Европа <http://www.seal-sofia.org/bg/projects/completed/FCN/CaseStudies/> (18 Март 2018 г.).
- Дичев 2010: *Дичев, И.* Национализмът като субкултура? – Семинар_BG. <https://www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy4-tabloidnata-kultura/item/293-natzionalizmat-kato-subkultura.html> (18 Март 2018 г.).
- Дичев 2015: *Дичев, И.* Дисниленд „България”. – DW <http://www.dw.com/bg/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B4-%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F/a-18318839> (18 Март 2018 г.).
- Златарски 1994: *Златарски, В.* История на българската държава през средните векове. Т.1. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов”.
- Маздрашка-Михова 2015: *Маздрашка-Михова, Ф.* Историческите възстановки като специално събитие. Newmedia 2 < <http://www.newmedia21.eu/analizi/istoricheskite-vazstanovki-kato-spetsialno-sabitie/> (19 Март 2018 г.).
- Мутафчиев 1992: *Мутафчиев, П.* История на българския народ. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов”.
- Нягулов 2010: *Нягулов, Б.* Деконструкции на митове от националните истории: България и Румъния в сравнителен контекст. – В: Колева, Д., К. Грозев (Съст.)

¹⁷ <http://baga-tur.com/download.php?view.27> (31 Март 2018 г.)

- История, митология, политика. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 417-436. <<http://lib.sudigital.org/record/18827/files/SUDGTL-BOOK-2011-094.pdf>> (19 Март 2018 г.).
- Петрова 2013: *Петрова, В.* Новите интерактивни културни индустрии. Записки от „центъра на Вселената”. – Семинар_BG. <http://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy8/item/370-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8-%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%BE%D1%82-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8A%D1%80%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0.html>> (19 Март 2018 г.).
- Сантулова б.д.а: *Сантулова, Цв.* БАГАТУР: Национализъмът като мистична антиевропейска визия и семеен бизнес. Под печат.
- Сантулова б.д.б: *Сантулова, Цв.* Багатур – В: Предиизвикателствата на национализмите. Академична лига за Югоизточна Европа. <http://www.seal-sofia.org/bg/projects/completed/FCN/CaseStudies/Tsvetelina_Project.pdf> (19 Март 2018 г.).
- Страхилов 2017: *Страхилов, И.* Траките отвърщат на удара: антично наследство и култура на участието. – Семинар_BG. < <https://www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy14/item/470-trakite-otvrashtat-na-udara.html> > (23 Март 2018 г.).
- Троева 2017: *Троева, Е.* Реконструкции на тракийското наследство в етнологична перспектива. – В: В. Николов (Ред.) Тракийската древност: технологични и генетични изследвания, история и нематериално наследство. Сборник в чест на 75-годишнината на Петър Манджуков. София. Издателство на БАН „Проф. М. Дринов”, 290-304.
- Троева 2018: *Троева, Е.* Българското неоезичество и траките. – В: П. Банкова (Съст.) Жива старина. Научното наследство на Димитър Маринов 1846-1940. София. Издателство на БАН „Проф. М. Дринов”, 204-221.
- Dimitrova 2007: *Dimitrova, N.* Bulgarian neo-paganism and the problem of National/European identity. In: S. Kaneva (Ed.), In: Philosophy bridging civilizations and cultures. Universal, regional, national values in United Europe. Proceedings XXIV Varna International Philosophical School, June, 1st –3rd. IPhR-BAS, 171-173.
- Илев 1998: *Илев, I.* The Proper Use of Ancestors – Ethnologia Balkanica, 2, 7-18.
- Troeva 2015: *Troeva, E.* The Thracians: Contemporary Identifications and Uses. – Études balkaniques, 1, 217-228.